

Ιστορικό Απελευθερώσεως Νήσου Χίου κατά το 1912

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Υπτιος ε.α Βασίλειος Διάμσης,
τ. Καθηγητής ΣΣΕ,

Μέλος ΔΣ Συνδέσμου Επιτελών Εθνικής Άμυνας

ορεινό ιδίως στο βόρειο μέρος. Στο νότιο υπάρχουν μικρές σχετικά πεδινές εκτάσεις. Καλλιεργούνται εσπεριδοειδή (κυρίως μανταρινία), ελιές, αμπέλια, όσπρια και κυρίως το αποκλειστικό προϊόν της μαστίχης στα μαστιχοχώρια, που εξάγεται. Άλλες πηγές είναι η πατροπαράδοτη και ονομαστή ναυτιλία, η αλιεία και ο ορυκτός πλούτος. Από το νησί κατάγονται πολλοί εφοπλιστές, ευεργέτες και δωρητές. Διοικητικά αποτελεί νομό μαζί με τα Ψαρά, Αντίψαρα και τις Οινούσες. Υπάγεται στην Περιφέρεια Ανατολικού Αιγαίου.

Από την αρχαιότητα το νησί έζησε τις περιπέτειες του Ελληνισμού και δοκίμασε αρκετούς κατακτητές. Από εκεί θεωρείται ότι κατάγεται ο μέγας ποιητής της αρχαιότητας ο Όμηρος που μας άφησε την «Ιλιάδα» και την «Οδύσσεια» τα δύο αριστουργήματα. Επίσης οι: Αδαμάντιος Κοραής, μέγας διδάσκαλος του Γένους και πνευματική μορφή του διαφωτισμού και ο Άμαντος, ιστορικός, ακαδημαϊκός, υπουργός.

Στους νεώτερους χρόνους, το 1070 καταλαμβάνεται από τους Σελτζούκους Τούρκους. Μετά την άλωση της Πόλης από τους Φράγκους (1204) περιήλθε στη δικαιοδοσία του Φράγκου Αυτοκράτορα. Αργότερα την κατέλαβαν οι Γενουάτες που έμειναν ως το 1329. Τελικά, κατελήφθη από τους Τούρκους.

Συμπληρώνονται 94 χρόνια από την απελευθέρωση του μαρτυρικού νησιού μας, της Χίου. Κάθε χρόνο, τέτοια εποχή, οι σκιές των ηρώων που έπεσαν για την απελευθέρωση του νησιού «τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι» υπερίπτανται και πλανώνται στο ηρωϊκό νησί για να μας θυμίζουν το δρόμο της τιμής και του καθήκοντος.

Ποια είναι, όμως, η γεωγραφία και κυρίως η ιστορία του νησιού;

Η ΧΙΟΣ είναι το πέμπτο σε μέγεθος νησί της πατρίδας μας. Έχει έκταση 902 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό 52.691 περίπου (απογραφή 1991). Απέχει σε ν.μ. από Λέσβο 55, Σάμο 57, Πειραιά 153, Μ.Ασία (Κρήνη) 6. Συγκοινωνίες: ΑΔ - πρόχειρο α/δ Οθύμπου στρατιωτικής σκοπιμότητας - πλήσιο- ελικοδρόμια. Το έδαφος γενικά είναι

Στον αγώνα του 1821 οι Χιώτες έλαβαν μέρος με ηγέτες τους Λογοθέτη και Μπουρνιά. Μετά ακολούθησε η σφαγή της Χίου από τα αποβιβασθέντα τουρκικά στρατεύματα. Εφόνευσαν περί τους 30.000 κατοίκους και πήραν ως δούλους περί τους 40.000. Το γεγονός αυτό προκάλεσε θύελλα αγανακτήσεως στην Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Ενέπνευσε στον Βίκτωρα Ουγκώ το περίφημο ποίημά του «Το Ελληνόπουλο» καθώς και στον ζωγράφο Ντελακρουά το γνωστό συγκλονιστικό πίνακα.

Στις 11 Ιουνίου 1822, ο πυρπολητής Κανάρης έκαψε στο λιμάνι της Χίου την τουρκική ναυαρχίδα, παίρνοντας έτσι εκδίκηση για τις σφαγές.

Τέλος, το 1827 επιχείρησε να ελευθερώσει το νησί ο φιλέλληνας Φαβιέρος, χωρίς, όμως, επιτυχία.

Και τώρα ας εισέηθουμε στο κυρίως θέμα μας.

Ποια ήταν η γενική πολιτική και στρατιωτική κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή μας κατά τις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων;

Τα γεγονότα είναι λίγο-πολύ γνωστά.

Θα προσπαθήσω, όμως, να κάνω μία σύντομη ανασκόπηση.

Τα χριστιανικά κράτη της Βαλκανικής, αφότου απέκτησαν σταδιακά την ανεξαρτησία τους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, επιδόθηκαν με ζήλο στην κρατική τους οργάνωση και συγκρότηση. Συγχρόνως, άρχισαν να αναπτύσσουν έντονη δραστηριότητα για την προώθηση των εθνικών τους επιδιώξεων.

Από την πλευρά της η καταρρέουσα, αλλιά ακόμα αρκετά ισχυρή, Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέχει στη Βαλκανική εκτεταμένες και ζωτικές περιοχές όπως το Νόβι Παζάρ, την Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη και νησιά του Αιγαίου. Για τη διατήρηση των περιοχών αυτών καταβάλλει κάθε δυνατή θεμιτή και αθέμιτη προσπάθεια. Εκμεταλλευόμενη τις διενέξεις των Βαλκανικών

κρατών, εφαρμόζει την παλαιά αρχή του «διαίρει και βασίλευε». Αποφεύγει κατ' αρχήν τις δυναμικές επεμβάσεις, εκτός αν κρίνει ότι αυτές είναι αναπόφευκτες και απαραίτητες.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, ως επίσημη πολιτική τους εφαρμόζουν το δόγμα της διατηρήσεως του ισχύοντος εδαφικού καθεστώτος (status quo) στην περιοχή και δεν επιτρέπουν ουσιαστικές μεταβολές. Οσάκις, όμως, βρίσκουν κατάλληλη ευκαιρία, επεμβαίνουν για την προώθηση των δικών τους συμφερόντων για περαιτέρω διεύθυνση και περιορισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Με το πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1830 αναγνωρίζεται η Ελληνική ανεξαρτησία. Έκτοτε ο Ελληνισμός θα αποκτήσει μια ανεξάρτητη εθνική εστία απ' όπου θα εκπηγάσουν όλοι οι απελευθερωτικοί πόλεμοι του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα «για τον αδελφό το σκλαβωμένο και για της πατρίδος την τιμή».

Μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 και τον ηρωικό Μακεδονικό αγώνα (1904-1908), ακολουθεί η προετοιμασία για τη Μεγάλη Εθνική Εξόρμηση. Βαλκανικός Πόλεμος: Ελλιάδα - Σερβία - Βουλγαρία - Μαυροβούνιο κατά της καταρρεύουσας τότε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είχε σημάνει πλέον η ώρα για τις εθνικές μας διεκδικήσεις στην Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη και νησιά του Αιγαίου.

Λίγες ημέρες μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης μας, 26 Οκτωβρίου 1912, ο Διοικητής της II Μεραρχίας Πεζικού στρατηγός Κωνσταντίνος Καλάρης, λαμβάνει διαταγή να συγκροτήσει μικτό απόσπασμα και να αποστείλει τούτο προς απελευθέρωσιν της Χίου.

Στις 7 Νοεμβρίου έχει ήδη συγκροτηθεί το Σύνταγμα υπό τας διαταγάς του έμπειρου Συνταγματάρχου Πεζικού Νικολάου Δελαγραμμάτικα. Με το παρακάτω σήμα του Υπουργού Ναυτικών Στράτου, το συγκρότημα είναι έτοιμο να αποπλεύσει:

«Επιβιάσατε διατεθέν υπό Αρχιστρατήγου Σύνταγμα επί ατμοπλοίων «ΠΑΤΡΙΣ» και «ΣΑΠΦΩ» διατάξατε αποηλεύσουν και κατευθυνθούν πρωτεύουσαν Χίου «Κάστρο» δι ανωτάτης ταχύτητος* έξωθεν ταύτης συναντήσουν στόλον και τεθούν υπό διαταγής Μοίρας Ευδρόμων Πλοιάρχου Δαμιανού επιβαίνοντος «ΕΣΠΕΡΙΑΣ». Τηλεγραφήσατε απόηθουν ταχύτατα».*

Υπουργός
Στράτος

Η επιχείρηση είχε αρχίσει.

Πως εξελίχθηκε, όμως, στη συνέχεια;

Μετά την άφιξη των πλοίων και του Συντάγματος στο λιμάνι της Χίου, αντιπροσωπεία των αρχηγών στόλου και στρατού από τους ανθυποπλοίαρχο Χατζηκυριάκο και ανθυπολοχαγό Τρύφο μετέβη στο Διοικητήριο. Εκεί, συναντάται με τις πολιτικές και στρατιωτικές τουρκικές αρχές της νήσου για τις διαπραγματεύσεις παραδόσεως.

Ο Τούρκος πολιτικός Διοικητής αποφάσισε όπως αποδεχθούν την παράδοση της νήσου χωρίς αιματοχυσία. Ο στρατιωτικός, όμως, Διοικητής αντισυνταγματάρχης Ζικνύ Βένης αρνήθηκε να συμμορφωθεί προς την απόφαση των πολιτικών αρχών και εδήλωσε ότι θα αμυνθεί της νήσου μέχρι εσχάτων.

Στο σημείο αυτό και πριν προχωρήσουμε στην εξιστόρηση των γεγονότων, θα πρέπει να επισημάνουμε δύο βασικές παραμέτρους που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο.

Η πρώτη ήταν η κυριαρχία του πολεμικού ναυτικού μας στο Αιγαίο, που εκτός από την ψυχολογική επίδραση,

απαγόρευε τη μεταφορά τουρκικών ενισχύσεων από τη Μικρά Ασία.

Η δεύτερη ήταν η σωστή πολιτική επιλογή της τότε Κυβερνήσεως που απαγόρευε την απελευθέρωση όσο το δυνατόν περισσότερων ελληνικών εδαφών με σύντομες επιχειρήσεις προ της επικείμενης ανακωχής με την καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία, λήγοντος του Βαλκανικού Πολέμου.

Αλλά επανέληθουμε στα γεγονότα:

Η Χίος ήταν η καλύτερα προπαρασκευασμένη από όλα τα νησιά, από την περίοδο του Ιταλο-τουρκικού πολέμου (1911) για να αποκρούσει μια απόβαση και να αντιτάξει οργανωμένη και συστηματική άμυνα. Επιπλέον,

διέθετε σημαντική δύναμη (περί τους 2.000 άνδρες) και είχε σχετική επάρκεια εφοδίων και πυρομαχικών.

Μετά την αρνητική απάντηση του Τούρκου στρατιωτικού διοικητού, αποφασίστηκε υπό των δύο αρχηγών του ελληνικού στρατού και του στόλου η κατάληψη δια της βίας της πρωτεύουσας και της νήσου.

Υπό την κάλυψη των δραστικών πυρών του ναυτικού πυροβολικού των πλοίων μας, αποβιβάζονται με λέμβους τα πρώτα τμήματα στον όρμο Κοντάρι, περί τα 4 χλμ. νοτίως της πόλεως. Οι Τούρκοι προβάλλησαν σθεναρή αντίσταση μέχρι τις βραδινές ώρες, οπότε εγκαταλείπουν τις θέσεις τους και υποχωρούν προς το εσωτερικό της νήσου. Είναι χαρακτηριστικό το σήμα του Συνταγματάρχου Πεζικού Νικολάου Δελαγραμμάτικα, Διοικητού των Χερσαίων Δυνάμεων, θα λέγαμε σήμερα,

**Νικόλαος Δελαγραμμάτικας,
Διοικητής του στρατού
της Χίου**

ρα, προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, μέσω του ασυρμάτου του ηλίου «ΠΑΤΡΙΣ»:

«Αρνηθέντος στρατιωτικού Διοικητού Χίου παραδούνται πόλην, δίαταξα βιάϊαν αποβίβασιν στρατού παραλίαν Κοντάρι υπό προστασιών στόλου. Απεβίβασθη ήμισυ δυνάμεώς μου και θα εξακολουθήσει αποβίβασις μέχρι πέρατος αυτής. Ευρίσκομαι μίαν ώραν μακράν πόλεως. Λίαν πρωί επιχειρήσω κατάληψιν αυτής».

Τη νύχτα 11/12 Νοεμβρίου ο υπόλοιπος τουρκικός στρατός της πόλεως Χίου εγκατέλειψε την πρωτεύουσα και ετράπη στα όρη και στο χωριό ΚΑΡΥΕΣ. Οι αποβατικές δυνάμεις κινήθηκαν προς την πόλη της Χίου όπου εισήλθαν την 8^η ώραν της 12^{ης} Νοεμβρίου χωρίς να συναντήσουν αντίσταση. Η υποδοχή και ο ενθουσιασμός των κατοίκων δεν περιγράφονται. Οι γυναίκες με δάκρυα στα μάτια φιλούσαν τα χέρια των Αξιωματικών και όλοι γενικώς έψαλλαν το «Χριστός Ανέστη». Ο δήμαρχος της πόλεως Νίκος Κουβελάς, απευθυνόμενος προς τον πρώτον Αξιωματικόν που συνάντησε, τον λοχαγόν ΜΑΡΟΥΛΗ ΟΔΥΣΣΕΑ, αφού τον αγκάλιασε και τον φίλησε, του είπε: «Που είστε μωρέ παιδιά που σας περιμένουμε πεντακόσια χρόνια;»

Ο Διοικητής του μικτού αποσπάσματος Σχης (ΠΖ) Δεληαγραμμάτικας εγκαταστάθηκε στο Διοικητήριο απ' όπου έστειλε το ακόλουθο σήμα προς το Υπουργείο Στρατιωτικών:

«Ωρα 8^η πρωίας Ελληνικός Στρατός κατέλαβε πρωτεύουσα Χίου. Ο εν αυτή τουρκικός στρατός και ο εν Κοντάρι τοιούτος, συμποσούμενος εις 1.800, διεσπάρη εις τα όρη. Εδημοσιεύεσα προκήρυξιν ότι κατέλαβα την νήσον Χιον και εκάλεσα τους πολίτας εις υποταγήν, υποσχεθείς αυτοίς ασφάλειαν ζωής, τιμής και περιουσίας, ανεξαρτήτως θρησκείματος».

*Εν Χίω, τη 12- 11- 1912
Ωρα 08.45 πμ
Ν. Δεληαγραμμάτικας*

Ακοούθησε η προσέλευση στο Διοικητήριο των Αρχών της πόλεως, ήτοι του σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Χίου -Ψαρών και πάσης Ιωνίας Ιερωνύμου, του δημάρχου Νικολάου Κουβελά μετά του δημοτικού συμβουλίου, των αντιπροσώπων των Καθολικών και Ιουδαϊκών παροικιών και τέλος των πολιτικών τουρκικών αρχών. Αμέσως μετά ειψάθη δοξολογία στη Μητρόπολη επί τη αισία αποβάσει του Ελληνικού στρατού και τη καταλήψει της νήσου. Ο Μητροπολίτης και ο Δήμαρχος σε σύντομες ομιλίες τους στο ναό εξύμνησαν την ανδρείαν των Ελλήνων για τις νίκες στη Μακεδονία και ονόμασαν την 11^η Νοεμβρίου ημέρα Αναστάσεως ως ελευθερωθέντες εκ του προαιωνίου ζυγού της δουλείας.

Στη συνέχεια, περί την μεσημβρίαν, συνέβη το εξής συγκινητικό γεγονός:

Η νεαρά δεσποινίς Ευγενία Μαδιά κατέσχευσε γρήγορα Ελληνική Σημαία την οποία προσκόμησε στο Φρουραρχείο. Παρακάλεσε δε, όπως η ίδια ανυψώσει τη σημαία επί του κοντού εις αντικατάστασιν της προ ολίγου καταβιβασθείσης τουρκικής (σημαίας).

Εν μέσω εξάλλου ενθουσιασμού, υπό τας φρενιτώδεις ζητωκραυγάς και τα χειροκροτήματα του πλήθους και ενώ η τιμητική φρουρά απέδιδε τιμάς, εγένετο η έπαρση της σημαίας από τη δεσποινίδα Ευγενία Μαδιά.

Οι Τούρκοι, παρά την κατάληψη της πρωτεύουσας από τις Ελληνικές δυνάμεις, συμπτυχθέντες στα γύρω χωριά και όρη, συνέχιζαν να προβάλλουν αντίσταση.

Την 10^η ώραν της 13^{ης} Νοεμβρίου, ο διοικητής του Συντάγματος λαμβάνει την παρακάτω διαταγήν του Υπουργείου Στρατιωτικών, εις απάντησιν αναφοράς του:

Προς Συνταγματάρχην Πεζικού Δεληαγραμμάτικαν δια του Κυβερνήτου του Υπερωκεανείου «ΠΑΤΡΙΣ»:

«Καταδιώξατε τουρκικόν στρατόν, μέχρις ου καταστρέψητε αυτόν και αναγκάσπε προς παράδοσιν».

*Υπουργός
Βενιζέλος*

Νικόλαος Μ. Κουβελάς, Δήμαρχος Χίου κατά το 1912

Οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν μέχρι και τις 18 Νοεμβρίου. Κατελήφθησαν τα γύρω υψώματα και μερικά χωριά στο εσωτερικό του νησιού. Διαπιστώθηκε, όμως, ότι με τις δυνάμεις που υπήρχαν στο νησί, δεν ήταν δυνατή η συντριβή των Τούρκων, διότι κατείχαν φύσει οχυρές θέσεις και πολεμούσαν με πείσμα.

Για το λόγο αυτό αποφασίστηκε ο αποκλεισμός του νησιού και η απόβαση και σε άλλες ακτές υπό την κάλυψη των πυρών του ναυτικού πυροβολικού.

Η τελευταία αυτή επιχείρηση πραγματοποιήθηκε με επιτυχία. Έτσι, οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να περιορισθούν σε ορισμένες οχυρές και δυσπρόσιτες θέσεις στο κέντρο του νησιού στην περιοχή του Περδικόβουνου.

Παρά τον αποκλεισμό τους, οι Τούρκοι εξακολουθούν να παρενοχλούν με πυρά τις ελληνικές θέσεις. Επιπλέον, ενέσκυψαν δυσμενείς καιρικές συνθήκες.

Ο στρατιωτικός διοικητής, αντιληφθείς

ότι με τις ήδη υπάρχουσες δυνάμεις στο νησί δεν ήτο δυνατή η κατάληψή του χωρίς μεγάλες απώλειες, απαγόρευσε κάθε επιθετική κατά του εχθρού ενέργεια και ζήτησε ενισχύσεις με το παρακάτω σήμα του:

Υπουργείο Στρατιωτικών Αθήνας.

«Άνευ αποστολής ενός τουλάχιστον Συντάγματος μετά μιας πυροβοληρικής ταχυβόλων, ολοσχερής κατάληψη νήσου, αδύνατος. Υπάρχουν 2.200 Τούρκοι μετά δύο πυροβόλων και κατέχουν οχυρωτάτας και δυσπρόσιτους θέσεις. Μάχονται κατά σύστημα Μπόερς. Τουρκικός στρατός, διατελών εν αγνοία συμβάντων Ευρωπαϊκήν Τουρκίαν, έχει ηθικόν ακμαίον».

Διοικητής Στρατού

Ν. Δελαγραμμάτικας

Το Υπουργείο απήντησε αμέσως όπως ακολούθει:

Ζιχνύ Βέης, Διοικητής του τουρκικού στρατού Χίου

«Φροντίσατε δι' ἄλλης οδοῦ επιτύχτε ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα ἄνευ μεγάλων θυσιών. Μεταχειρισθῆτε ἀποκλεισμόν, ἐν ἀνάγκῃ δε καὶ ἀπόβασιν εἰς ἄλλην ἀκτὴν ἐκ συνεννοήσεως μετὰ ναυάρχου ὑφ' οὗ τὰς διαταγὰς διατελεῖτε».

Υπουργός Βενιζέλος

Συγχρόνως, διέταξε ἐνίσχυση τοῦ στρατοῦ με ἓνα ἔμπεδο Τάγμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ Λόχο Ευζώνων ὑπὸ τὸν Ἀνθυπολοχαγόν Βασίλειον Καθαποθάρακον.

Τὸ Υπουργεῖο Ναυτικῶν, ἐπείγόμενο γιὰ τὴν ἐκκαθάριση τοῦ νησιοῦ πρὶν ἀπὸ τὴ σύναψη τῆς ἀναμενομένης ἀνακωχῆς, διέταξε στὶς 27 Νοεμβρίου τὸν διοικητὴ τοῦ ἀποσπάσματος, μετὰ τὶς ἐνισχύσεις ποὺ ἔλαβε, νὰ ἐπαναλάβει τὸ ταχύτερο τὴν ἐπίθεση σὲ συνεργασία με τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἐκεῖ ναυτικῆς δυνάμεως.

Ὁ Διοικητὴς ἀνέφερε ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας αὐτῆς κρινόταν ἀμφίβολο γιὰτὶ οἱ Τούρκοι κατεῖχαν φύσει οχυρὲς θέσεις, δυσπρόσιτες καὶ καλὰ οργανωμένες. Ἴστειλε δε καὶ σχετικὴ ἔκθεση.

Ἰγότερα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη τὸ Υπουργεῖο στὶς 30 Νοεμβρίου διέταξε ἀναστολὴ κάθε ἐπιθετικῆς ἐνέργειας.

Στὸ μεταξύ οἱ τουρκικὲς δυνάμεις, ἐπιδιώκοντας νὰ διασπάρουν τὸν κηιοῖ, ἐνήργησαν στὶς 29 Νοεμβρίου τρεῖς νέες ἐπιθέσεις ποὺ, ὅμως, ἀποκρούστηκαν ἐπιτυχῶς καὶ με πολλῆς γιὰ τοὺς Τούρκους ἀπώλειες.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ κρίνεται σκόπιμο καὶ ἱστορικὰ ἐπιβεβλημένο νὰ παραθέσουμε αὐτοῦσια τὰ δύο τηλεγραφήματα ποὺ ἀνηλλάγησαν μεταξύ Υπουργεῖο Στρατιωτικῶν καὶ Διοικητοῦ Στρατοῦ, ὥστε οἱ ἀγαπητοὶ καὶ ἔμπειροὶ ἀναγνώστες νὰ βγάθουν τὰ συμπεράσματά τους:

Συνταγματάρχην Δελαγραμμάτικαν. Χίον.

«Αφίκοντο ἤδη αὐτόθι ἀποσταθέντες Κρήτες εθεληντές» διετέθη οὕτω δύναμις

τετρακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν μετὰ μίας ορειβατικῆς πυροβολοῦρχίας δι' ἐπιχείρησιν κατὰ Τουρκικοῦ στρατοῦ Χίου, ἀνερχομένου κατὰ τὰς ὑμετέρας πληροφορίας εἰς δισχιλίους διακοσίους. Ἡ διπλοῦσα κατ' ἀριθμὸν δύναμις αὕτη, μετὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ἤδη ἀνάπαυσιν, θεωρῶ ἐπ' ἀνάγκης νὰ προεβλάσῃ ταχέως πρὸς καταστροφὴν τοῦ κυρίου τμήματος τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ καταστρέψῃ τούτον πρὸ τῆς ἀναμενομένης περὶ τὸ τέλος τῆς εβδομάδος ἀνακωχῆς, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αὐτόθι ναυτικῆς δυνάμεως».

Ὁ ἥρωας τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τῶν Γιαννιτσῶν, ὁ μετέπειτα πορθητῆς τῶν Ἰωαννίνων Συνταγματάρχης Πεζικὸς Δελαγραμμάτικας ἀντὶ νὰ μεταβάλλῃ τὶς ἀρχικὲς ἀποφάσεις τοῦ, ὑπέβαλε τὴν παρακάτω τηλεγραφικὴν ἀναφορὰν:

Υπουργεῖο Στρατιωτικῶν Ἀθῆνας.

«Διαταχθεῖσα προεβλάσῃς θὰ κοστῖσαι πολλὴ αἷμα».

«Ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἀμφίβουλον. Ἐχθρὸς κατέχει οχυρωμένας καὶ δυσπρόσιτους θέσεις, μελετηθείσας καὶ οργανωθείσας παρ' αὐτοῦ πρὸ ἔτους, ἐπικειμένης ἰταλικῆς κατοχῆς. Οὐδεμίας οδοῦ ὑπαρχούσης, προεβλάσῃς στρατός διέβηθι δι' ὀρισμένων ἀτραπῶν κατ' ἄνδρα κατεσπαρμένος καὶ ἄνευ συνοχῆς. Ἐνεκεν ἀπωθειῶν καὶ ἀσθενειῶν, ἐμπόδημος δύναμις συντάγματος περιορίσθη εἰς 2.100. Ἀποσταθεῖσα εσχάτως δύναμις 950 ἀνδρῶν ἀνάσκητος καὶ διοικουμένη παρ' ὀλίγων στελεχῶν ἀπάντων ἐφέδρων, ἀνίκανος δι' ἐπιθετικὴν ἐνέργειαν. Κρήτες διετέθησαν διάφορα σημεῖα δια κληροτοπόμενον. «Ἐσπερία» μόνον ὑπάρχει ἐδῶ, λοιπῶν πηλοῶν διατεθέντων ἀλλοδαπῶν. Ταχυδρομικῶς ῥηπτομερῆς ἔκθεσις. Διατάξῃτε».

Διοικητῆς Στρατοῦ

Δελαγραμμάτικας

Συνταγματάρχης

Οδυσσεύς Μαρούλης, Λοχαγός, Διοικητής του 12ου λόχου και του 3ου τάγματος του 7ου συντάγματος

Επακολούθησε λεπτομερής και αναλυτική έκθεση την 28^η Νοεμβρίου. Κατόπιν των ανωτέρω το Υπουργείο Στρατιωτικών επείσθη για την προσωρινή αναστολή της γενικής επιθέσεως προς κατάληψιν της νήσου.

Την 11^η Δεκεμβρίου ανταλλιάσσονται τα παρακάτω τηλεγραφήματα:

Προς Διοικητήν Χίου.

«Πληροφορήσατε επειγόντως πορείαν επιχειρήσεως Χίου ως και αν στρατός Μυτιλήνης αφίκετο».

*Υπουργός Ναυτικών
Στράτος*

και η απάντηση:

Υπουργείον Ναυτικών Αθήνας.

«Κατέχομεν όλα τα κατωκνημένα μέρη της Χίου, πλην του χωρίου ΠΥΤΙΟΣ. Εχθρός κατέχει οχυρώματα και δυσπρόσιτα όρη νήσου. Έχω περικυκλώσει αυτόν γύρωθεν. Ελπίζω, επερχομένου χειμῶνος, αναγκα-

σθεί παράδοσιν αναιμάκτως. Προέλασις δύσκολος και λίαν αιματηρά θα είναι. Στρατός Μυτιλήνης δεν αφίκετο».

*Διοικητής Στρατού
Ν.Δεληγραμμάτικας*

Στις 13 Δεκεμβρίου αφίχθη στο λιμάνι της Χίου, εν μέσω απεριόρατου ενθουσιασμού και δακρύων χαράς, το εθελοντικόν σώμα των Χίων (64 άνδρες εκ Χίου και Ικαρίας) υπό τον εθελοντή ροχία Γεώργιο Μπουρνιά. Συγχρόνως, περί τα μέσα του ιδίου μηνός, φθάνει στο νησί ένα Τάγμα, ένα έμπεδο Τάγμα και μία πυροβολοαρχία από τη Λέσβο.

Στις 18 Δεκεμβρίου ο Διοικητής, ύστερα από έγκριση του Υπουργείου, αποφάσισε να επιτεθεί και να εκκαθαρίσει το νησί από τις τουρκικές δυνάμεις. Προς τούτο εξέδωσε διαταγήν για την επομένη 19 Δεκεμβρίου, με τη σύμπραξη των εθελοντικών σημάτων, των ενισχύσεων και του Στόλου.

Νικόλαος Ρίτσος, ηρωικός μαχόμενος εφονεύθη την 16ην Νοεμβρίου

Τις απογευματινές ώρες, όμως, της ίδιας ημέρας παρουσιάστηκαν στις προφυλακές 2 Τούρκοι Αξιωματικοί απεσταλημένοι του διοικητή των Τουρκικών δυνάμεων για να συζητήσουν την κατάπαυση των εχθροπραξιών. Έτσι, η επίθεση ανεστάλη μέχρι νεωτέρας διαταγής. Προ της δημιουργηθείσας καταστάσεως, ο Διοικητής του Στρατού απέστειλε το επόμενο τηλεγράφημα:

Υπουργείο Στρατιωτικών Αθήνας
«Επίθεσις κατά τουρκικού στρατού διατάχθη δια την 19^{ην} τρέχοντος. Σήμερον 18^{ην}, μετά μεσημβρίαν, διοικητής τουρκικών στρατευμάτων απέστειλε δύο Αξιωματικούς προς συζήτησιν δια παύσιν εχθροπραξιών. Ανέστειλα διαταγήν επιθέσεως και αύριο μεσημβρίαν 19^{ην} συζητηθήσονται όροι παραδόσεως και υπογραφήσεται πρωτόκολλον. Παρακαλώ διατάξτε τάχιστα ποίους όρους δεχθώ, ιδίως αν θα τους αφεθώσι. τα όπλα και αν δύνανται μεταφερθώσι Ασία».

Διοικητής Στρατού
Δελαγραμμάτικας

Την μεσημβρίαν της 19^{ης} οι αντιπρόσωποι του Τούρκου Διοικητού Ζικνύ Βέη μετέβησαν στο χωριό ΚΑΡΥΕΣ, εφοδιασμένοι με επιστολή-εξουσιοδότηση γραμμένη γαλλιστί. Την ίδια ώρα οι Έλληνες Αξιωματικοί αντιπρόσωποι Λοχαγός Πεζικού Κουβέλης και λοχαγός του Επιτελείου Βερνάρδος ευρίσκοντο στο ίδιο σημείο με την επιστολή - εξουσιοδότηση στα γαλλικά.

Οι διαπραγματεύσεις που επακολούθησαν δεν κατέληξαν σε κανένα αποτέλεσμα εξ αιτίας των υπερβολικών αξιώσεων των Τούρκων. Ζητούσαν να τους επιτραπεί να αποχωρήσουν από το νησί, με τον οπλισμό τους και όλα τα εφόδια. Μετά την εξέλιξη αυτή ανεστάλη από τον Έλληνα Διοικητή η διαταγή που ακολουθεί:

«Αναστολή εκτελέσεως χθεσινής διαταγής μου περί επιθέσεως στρατού κατά εχθρού, δεν ισχύει. Συνεπώς αύριο 20^η του μηνός Δεκεμβρίου, θα αρχίσετε την επίθεσή σας».

Χίος, 19 Δεκεμβρίου 1912
Ο Διοικητής του Στρατού
Ν. Δελαγραμμάτικας

Η διαταγή δεν χαρακτηρίσθη σκοπίμως ως εμπιστευτική. Διεδόθη δε σε όλη την πόλη αστραπιαίως. Το αποτέλεσμα ήτο να θορυβηθούν οι Τούρκοι πρόκριτοι της Χίου και να ζητήσουν όπως μεταβούν προς συνάντηση του Ζικνύ Βέη για να τον μεταπείσουν προς αποφυγήν αιματοχυσίας.

Δυστυχώς, όμως, και αυτή η τελευταία προσπάθεια δεν απέδωσε. Το τελευταίο προ της επιθέσεως τηλεγράφημα του Διοικητού Χίου έχει ως εξής:

Υπουργείο Στρατιωτικών Αθήνας.
«Συνεννόηση περί παραδόσεως δεν ετελεσφόρησε, διότι Τούρκοι ζητούν απέλθωσι με όπλα και εφόδια. Αύριο πρωί αρχίζει επιθετική ενέργεια».
Δελαγραμμάτικας

Η επίθεση άρχισε την 7^{ην} πρωινήν της 20^{ης} Δεκεμβρίου με την υποστήριξη των πυρών του Στόλου. Τα Ελληνικά τμήματα καταλαμβάνουν διαδοχικά τους τεθέντας αντικειμενικούς σκοπούς. Οι Τούρκοι περισφίγγονται και είναι κυκλωμένοι από παντού. Έτσι, αναγκάζονται περί την 20^{ην} ώραν της ίδιας ημέρας να ζητήσουν «άνευ όρων» παράδοσιν, με ιδιόχειρο έγγραφο του Ζικνύ που έφερε αξιωματικός - κήρυκας προς τον Τχην Παπαδημητρίου στο χωριό ΚΑΡΥΕΣ.

Στο μεταξύ τα Ελληνικά τμήματα προχωρούν συγκληινόντως και κυκλώνουν τους Τούρκους που αναγκάζονται το πρωί της 21^{ης} Δεκεμβρίου να υψώσουν «πλευκή σημαία» και να παραδοθούν υπογράφοντας το σχετικό πρωτόκολλο.

Ηλίας Ασπιώτης, ο ήρωας της 16ης Νοεμβρίου εν Καρδαμύλλοις

Το σύνολο της Τουρκικής δυνάμεως που παραδόθηκε ανερχόταν σε 37 Αξκούς και 1.800 περίπου οπλίτες.

Οι απώλειες των Ελληνικών δυνάμεων από την έναρξη της επιχειρήσεως ήταν σημαντικές και ανήλθαν σε 2 Αξκούς του ναυτικού αγήματος νεκρούς, 6 Αξκοί τραυματίες, 34 οπλίτες νεκρούς και 160 οπλίτες τραυματίες.

Μετά την παράδοση των Τουρκικών δυνάμεων και την εκκαθάριση της υπαίθρου, τα ελληνικά τμήματα άρχισαν να συγκεντρώνονται στην πρωτεύουσα του νησιού προκειμένου να επανέλθουν στην ηπειρωτική Ελλάδα για την επίθεση κατά Μπιζανίου - Ιωαννίνων.

Την μεσημβρίαν της 21^{ης} Δεκεμβρίου, ο Διοικητής Χίου απέστειλε το παρακάτω σήμα προς το Υπουργείο Στρατιωτικών:

«Κατόπιν γενικής επιθέσεως, εχθρός περικυκλωθείς παρεδόθη άνευ όρων. Περιήλθον εις χείρας μας 1.800 αιχμάλωτοι, άπειρα πολεμοφόδια και δύο πυροβόλα».
Δεληαγραμμάτικας

Στο τέλος της ηεπτομερούς εκθέσεως που ακολούθησε, ο Διοικητής Χίου έκανε εύφημο μνεία όλων των Αξκών και προέτεινε την εις τον ανώτερον βαθμόν προαγωγήν αυτών επ' ανδραγαθείας και την απονομήν ηθικών αμοιβών. Μεταξύ αυτών ήσαν γνωστά ονόματα πολεμιστών των Βαλκανικών πολέμων και μετάπειτα της Μικράς Ασίας και του πολέμου 1940-1941. Συμπεριλαμβάνετο και ο αξιμνηστος πατέρας μου, τότε Ανθυπολοχαγός Πεζικού.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ιδιαίτέρως τη φιλοξενία και τον πατριωτισμό των Χίων. Σε όλη τη διάρκεια της 40ημέρου παραμονής του στρατού μας στο νησί η υποδοχή, η συμπαράσταση υλική και ηθική και τέλος η συμμετοχή εθελοντών Χίων υπήρξε αυθόρμητη, ανυπόκριτη και συγκινητική.

Η συμπεριφορά τόσο των αρχών όσο και του πληθυσμού προς το στρατό μας, σιλήά και προς τους άοπλους Τούρκους, υπήρξε άψογος.

Γεώργιος Μπουρνιάς, ο ήρωας της 20ης Δεκεμβρίου εν Καρ φωτώ

Η όλη επιχείρηση εστέφθη με απόλυτη επιτυχία.

Που οφείλεται τούτο;

✓ Στην ικανή ηγεσία, την εμπειρία και την αποφασιστικότητα του Διοικητού Σχη (ΠΖ) Δελαγαρμάτικα Νικολάου.

✓ Στην αгаστή και στενή συνεργασία πολιτειακής και πολιτικής ηγεσίας (ανωτάτου άρχοντος και Κυβερνήσεως).

✓ Στο υψηλόν φρόνημα στρατού και λαού που οφειλόταν και στις προηγηθείσες νικηφόρες μάχες Σαρανταπόρου, Γιαννιτών, απελευθέρωση Θεσσαλονίκης.

✓ Στο κλίμα που είχε δημιουργηθεί να ξεπλύνουμε την ντροπή του ατυχούς πολέμου 1897 και να απελευθερώσουμε σκληρωμένους αδελφούς και εδάφη. Στο μεταξύ, βέβαια, είχε μεσοθαβήσει ο επιτυχώς διεξαχθείς Μακεδονικός αγών (1904-1908) που είχε συμβάλει στην ανύψωση του ηθικού στρατού και λαού.

✓ Θα πρέπει να επισημάνουμε το πείσμα, την ικανότητα των Τούρκων κατά την άμυνα, αλλή και τη δολιότητα κατά τις διαπραγματεύσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Ιστορία της Απελευθερώσεως της Χίου κατά το 1912, Πέτρου Γ. Καρακασσώνη, Υποστρατήγου.
- ☞ Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913 (τόμος Α'). Απελευθέρωση Νησιών Αιγαίου. Απελευθέρωση Χίου 11-12-1912.
- ☞ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Παπαρηγόπουλου.
- ☞ Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, Σπύρου Μαρκεζίνη.